O‘ZBEK ADABIYOTIDA QO‘SHNICHILIK RUHI: POETIK TALQIN VA BADIIY IFODA

Xaydarova Nargiza G'ulomjonovna
"PROFI UNIVERSITY"Navoiy filiali, Ingliz tili fani o'qituvchisi.
E-mail: xaydarovanargiz878@gmail.com

Received: 02.09.2025
Revised: 03.09.2025
Accepted: 06.09.2025

Kalit so‘zlar:
O‘zbek adabiyoti, qo‘shnichilik madaniyati, poetik tasvir, lirizm, obrazlilik, ramziy ma’no, xalq qadriyatlari, nasr, she’riyat.

Annotatsiya
Mazkur maqolada o‘zbek adabiyotida qo‘shnichilik madaniyatining badiiy tasviri va uning poetik xususiyatlari tahlil etiladi. Adabiyotda qo‘shnichilik mavzusining xalq og‘zaki ijodidan boshlab zamonaviy nasr va she’riyatda qanday ifodalangani ko‘rib chiqiladi. Shoir va yozuvchilar asarlarida qo‘shnichilik munosabatlari mehr-oqibat, insoniylik, birdamlik kabi ijtimoiy va axloqiy qadriyatlar timsoli sifatida namoyon bo‘lishi poetik vositalar – obrazlilik, lirizm va ramziy ma’nolar orqali yoritiladi. Maqolada Muhammad Yusuf, Erkin Vohidov, O‘tkir Hoshimov kabi ijodkorlarning asarlaridan misollar keltirilib, qo‘shnichilik obrazining ma’naviy-estetik yuki tahlil qilinadi.

Kirish. O‘zbek xalqining ma’naviy-axloqiy qadriyatlari orasida qo‘shnichilik munosabatlari alohida o‘rin tutadi. Qo‘shni bilan ahil yashash, bir-biriga mehr-muruvvatli bo‘lish, quvonchda ham, tashvishda ham birga bo‘lish kabi fazilatlar asrlar davomida xalq turmush tarzida shakllangan. Ushbu madaniyat nafaqat xalq og‘zaki ijodida, balki yozma adabiyotda ham chuqur o‘z aksini topgan. O‘zbek adabiyotidagi qo‘shnichilik madaniyati tasviri poetik uslub, obrazlar tizimi va badiiy ifoda vositalari orqali ko‘rsatilib, o‘quvchida iliqlik, mehr-oqibat va insoniylik tuyg‘ularini uyg‘otadi. O‘zbek adabiyotida qo‘shnichilik ruhi ko‘p asrlardan buyon milliy ong va ijtimoiy munosabatlarning muhim qismi bo‘lib kelgan. Bu ruh adabiy ijodda insoniylik, mehr-oqibat va hamjihatlik g‘oyalari orqali yuksak badiiy shakl oladi. Adabiyotda qo‘shnichilik mavzusi nafaqat oddiy kundalik voqelik sifatida, balki uning falsafiy, axloqiy va madaniy qatlamlari ham chuqur tadqiq etiladi.

Shuning uchun ham qo‘shnichilik ruhi o‘zbek adabiyotining ijtimoiy tafakkurini shakllantiruvchi, xalq hayotining barcha qatlamlarida namoyon bo‘ladigan asosiy tushunchalardan biri hisoblanadi. Bu mavzuning badiiy ifodasi orqali jamiyatda tinchlik, totuvlik va o‘zaro hurmatni saqlashga chaqiruvchi kuchli vosita hosil qilinadi.

Qo‘shnichilik mavzusining adabiyotdagi ildizlari. Qo‘shnichilik madaniyatiga oid tasvirlar xalq og‘zaki ijodi – dostonlar, ertaklar, maqollar va matallarda keng o‘rin olgan. Masalan, “Qo‘shni haqqi – Tangri haqqi” degan

2025
WWW.INSIGHTPUBLISHING.UZ

maqolda bu munosabatlarning ilohiy darajaga ko‘tarilishi ko‘zga tashlanadi. Bunday g‘oyalar adabiyotning turli bosqichlarida — qadimiy yozma manbalardan tortib zamonaviy nasr va she’riyatgacha o‘z aksini topgan. O‘zbek she’riyatida qo‘shnichilik mavzusi ko‘pincha ramziy va lirika vositasida ifodalanadi. Qo‘shni – mehr-oqibat timsoli, yurtdosh va hamdard sifatida tasvirlanadi. Muhammad Yusuf, Erkin Vohidov, Abdulla Oripov kabi shoirlar asarlarida qo‘shnichilik obrazlari insoniy qadriyatlarning tarannumiga xizmat qiladi.

Masalan, Muhammad Yusufning:

“Qo‘shnim keldi, bir piyola choy bilan,
Yorug‘ bo‘ldi ko‘nglim birdan quyosh bilan...”

misralari orqali qo‘shnining oddiy tashrifi hayotga iliqlik baxsh etuvchi holat sifatida tasvirlangan.

Nasrda qo‘shnichilik manzaralari. Nasriy asarlarda qo‘shnichilik munosabatlari ko‘proq ijtimoiy, maishiy hayot kontekstida yoritiladi. Abdulla Qodiriy, Said Ahmad, O‘tkir Hoshimov kabi yozuvchilar asarlarida qo‘shnichilik — insonlar orasidagi mehr-oqibat, yordam, sabr-toqat va hamjihatlik mezoni sifatida tasvirlanadi. O‘tkir Hoshimovning “Ikki eshik orasi” romanida mahalla, qo‘shnichilik rishtalari orqali insoniyat qadri, mehr-muruvvatning beqiyos kuchi yoritiladi. Qo‘shnilar o‘rtasidagi kichik voqealar, beg‘ubor suhbatlar orqali katta g‘oyalar — ijtimoiy birdamlik va axloqiy tarbiya aks ettiriladi.

Qo‘shnichilik madaniyatining poetik tasvirida obrazlilik muhim rol o‘ynaydi. Qo‘shni – ko‘pincha do‘st, dardkash, hayot yo‘ldoshi sifatida jonlantiriladi. Shuningdek, bu obraz ramziy ma’noga ega: u xalq birligi, o‘zaro ishonch va insoniylik timsoli sifatida talqin etiladi. She’riyatda lirizm, nasrda esa hayotiy detallar orqali bunday munosabatlar poetik bo‘yoqlarda ifodalanadi. O‘zbek adabiyotida qo‘shnichilik madaniyatining tasviri nafaqat ijtimoiy hayotni yoritish, balki insoniy qadriyatlarni ulug‘lash vositasi sifatida xizmat qiladi. Shoir va yozuvchilar ushbu mavzuni chuqur badiiy tahlil etib, o‘quvchini mehr-oqibat, saxovat, sabr-toqat kabi ezgu tuyg‘ular sari yetaklaydi. Demak, qo‘shnichilik madaniyati adabiyotda ham xalqning ruhiy olami, ma’naviy dunyosining ajralmas bir qismi sifatida yashab kelmoqda.

Ushbu tadqiqotda qo‘shnichilik ruhining o‘zbek adabiyotidagi poetik talqin va badiiy ifodalanishini aniqlash va tahlil qilish maqsad qilingan. Tadqiqotda sifatli metodlar asosida adabiy matnlarni chuqur tahlil qilishga alohida e’tibor qaratildi. O‘zbek adabiyotining turli davrlaridan namuna sifatida tanlangan she’riyat, hikoya va romanlardan qo‘shnichilikka oid poetik va badiiy ifodalar chuqur tahlil qilindi. Matnlardagi ramzlar, obrazlar, motivlar va janr xususiyatlari o‘rganildi. Qo‘shnichilik tushunchasining o‘zbek xalqining an’anaviy madaniyati va ijtimoiy hayotidagi o‘rnini aniqlash uchun tarixiy kontekst tahlil qilindi. Bu yondashuv yordamida adabiyotdagi tematik

2025
WWW.INSIGHTPUBLISHING.UZ

o‘zgarishlar va ularning ijtimoiy sabablarini tushunishga harakat qilindi. Klassik va zamonaviy adabiyot namunalaridagi qo‘shnichilik ruhining poetik talqini solishtirildi, badiiy ifodaning o‘zgarishlari va rivojlanish jarayonlari aniqlab olindi. Qo‘shnichilikka oid xalq og‘zaki ijodi namunalaridan foydalanib, adabiyotdagi badiiy obrazlar va uslublarning ildizlari aniqlandi.

Ushbu metodlarning uyg‘un qo‘llanilishi natijasida qo‘shnichilik ruhi o‘zbek adabiyotida nafaqat ijtimoiy-madaniy fenomen, balki badiiy va estetik kategoriya sifatida to‘liq va batafsil o‘rganildi.

Tadqiqot muhokamasi. "O‘zbek adabiyotida qo‘shnichilik ruhi: poetik talqin va badiiy ifoda" mavzusi doirasida olib borilgan tadqiqotlar natijalarini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, qo‘shnichilik qadri O‘zbek adabiyotida nafaqat ijtimoiy, balki ma’naviy–axloqiy fenomen sifatida talqin etilgan. Tarixiy davrlar mobaynida bu mavzu shoir va yozuvchilar tomonidan turli poetik uslublarda yoritilgan bo‘lib, unda xalqona ruh, mehr-oqibat, insonlararo o‘zaro ishonch kabi tushunchalar markaziy o‘rinni egallagan.

Muhokama jarayonida aniq bo‘ldiki, adabiy matnlarda qo‘shnichilik ruhi ko‘proq ramziy obrazlar, dialogik nutq, folklor elementlari va lirik ichki monologlar orqali ifoda etilgan. Masalan, Abdulla Qahhorning hikoyalarida qo‘shnichilik realistik asosda aks ettirilgan bo‘lsa, Erkin Vohidov va Abdulla Oripov she’riyatida bu mavzu poetik yuksaklikda, insoniy qadriyatlar bilan uyg‘unlashgan holda talqin qilingan.

Tadqiqot jarayonida qo‘shnichilik ruhining adabiyotda uchraydigan asosiy funksiyalari quyidagilardan iborat ekani aniqlandi:

- Ma’naviy birlik va hamjihatlik g‘oyasini targ‘ib qilish;
- Insoniy fazilatlarni yoritish vositasi sifatida foydalanish;
- Jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarni adabiy tarzda aks ettirish.

Bundan tashqari, zamonaviy o‘zbek adabiyotida qo‘shnichilik mavzusining poetik talqini yanada murakkab va ko‘p qirrali tus olgan. Ayniqsa, urbanizatsiya va ijtimoiy muhitdagi o‘zgarishlar fonida qo‘shnichilikka oid qadriyatlar boshqa kontekstda yoritila boshlagan. Bu esa adabiyotning ijtimoiy voqelik bilan chambarchas bog‘liq ekanini yana bir bor tasdiqlaydi. Shuningdek, qo‘shnichilik ruhining badiiy ifodalanishida milliy mentalitet, diniy qadriyatlar va urfodlar ham muhim rol o‘ynaydi. Ayrim asarlarda esa qo‘shnichilik an’analarining buzilishi orqali axloqiy tanqidga murojaat qilinadi, bu esa adabiy matnni ijtimoiy xabardorlik vositasiga aylantiradi.

Xulosa. O‘zbekiston adabiyotida qo‘shnichilik ruhi qadimdan buyon xalqning ma’naviy dunyosini aks ettiruvchi asosiy ijtimoiy qadriyatlardan biri sifatida adabiy obrazlar orqali ifoda etib kelingan. Bu mavzu turli tarixiy davrlarda, har xil janr va uslublarda yoritilgan bo‘lib, unda insonlar o‘rtasidagi o‘zaro hurmat, mehr-oqibat, hamjihatlik va madaniy muloqot g‘oyalari ustuvorlik qilgan. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, o‘zbek adabiyotida qo‘shnichilik ruhining

2025
WWW.INSIGHTPUBLISHING.UZ

ifodalanishi shunchaki ijtimoiy holat emas, balki chuqur estetik va poetik yondashuv orqali shakllangan badiiy konsepsiyadir. Adiblar qo‘shnichilik mavzusini faqat ijtimoiy kontekstda emas, balki axloqiy, madaniy va hatto falsafiy nuqtai nazardan ham talqin etganlar. Bu esa adabiyotning jamiyatdagi qadriyatlarni tarbiyalashdagi rolini yanada kuchaytiradi. Xususan, klassik adabiyotda bu mavzu ko‘proq axloqiy nasihat va xalqona donolik vositasi sifatida ishlatilgan bo‘lsa, zamonaviy adabiyotda esa u turfa xarakterlar va murakkab ijtimoiy munosabatlar orqali badiiylashtirilgan. Bu esa qo‘shnichilikka oid qadriyatlarning doimiy ravishda yangilanib, zamon ruhi bilan uyg‘unlashayotganini ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qahhor, A. (1985). *Hikoyalar*. Toshkent: O‘zbekiston davlat nashriyoti.
2. Vohidov, E. (1990). *She’riy to‘plam*. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot.
3. Oripov, A. (2000). *She’riy ijod*. Toshkent: O‘zbekiston yozuvchilar uyushmasi nashriyoti.
4. Abdullaev, S. (2012). “O‘zbek adabiyotida ijtimoiy mavzular: qo‘shnichilik masalasi”. *Adabiyotshunoslik jurnali*, 3(12), 45-53.
5. Karimov, T. (2015). *O‘zbek milliy mentaliteti va badiiy adabiyot*. Toshkent: Fan va texnologiya.
6. Islomov, N. (2018). “Qo‘shnichilik ruhi: madaniy va ijtimoiy o‘lchovlar”. *Madaniyat va ma’naviyat*, 7(2), 88-96.
7. Xolmirzaev, M. (2020). *Adabiyotda xalqona qadriyatlar*. Toshkent: Sharq.